

Драгиша Обрадовић

СЕЋАЊА

*Вајарски симпозијум у Врњачкој Бањи,
Лето 1965.*

*идеји која је савременој скулптури
отворила пут у слободни простор*

СУСПРЕТ

Крајем лета 1965. године на железничкој станици у Краљеву улазим у „дански краљевски” воз, који је већ неколико година био главна веза поморавске Србије са Београдом. Он је, свакодневно, под тим духовитим именом, ишао кружном пругом из Београда преко Сталаћа, Крушевца, Краљева и обрнуто. У једном од купеа, са изненађењем угледам вајаре Матију Вуковића и Милију Глишића. Путују за Београд из Врњачке Бање, где је у току Вајарски симпозијум, у чијем раду учествују са још неколико српских вајара. Већ на почетку нашег разговора Матија ми казује да није имао срећну сарадњу са мајстором који је у мермеру „изводио” његову скулптуру и предлаже ми да наставим рад на скулптури у Бањи. Његов позив је за мене израз највишег поверења! Али како то рећи Брани Живковићу, по повратку из Београда у Манастир Жичу, где сам радио на конзервацији фресака? Уговор у екипи истиче ми тек крајем септембра. Брана је био старији колега, сликар и конзерватор, изузетно уважаван, ненаметљив организатор и предусретљив руководилац тима за конзервацију...

А у ово познато бањско место, у коме сам први пут, тада се долазило са железничке станице у Врњцима, фијакером, узаним путем који је био поплочан каменом калдрмом (као у крушевачкој „чаршији”). Са обе стра-

не пута је дрворед, за мене невиђено високих, витких јабланова. Врњачка Бања је била на крају тог пута као бајковита и питома оаза у којој су боје позног лета показивале раскош вегетације и колорита.

РАД НА СКУЛПТУРИ МАТИЈЕ ВУКОВИЋА

Нови сусрет са Матијом Вуковићем и Милијом Глишићем у новом амбијенту. Срећем и друге учеснике Симпозијума: Олгу Јанчић, Душана Николића, Анту Гржетића и керамичара Небојшу Дељу. Са њима сам се одраније познавао. Тада сам први пут срео Милорада Дамњановића и керамичарку Олгу Вујадиновић. Скулптуре су клесане у аранђеловачком мермеру *бели венчац* и у беловодском *пешчару*, испод надстрешница радионица аутотранспортног предузећа „Морава”. Керамопластика је извођена у радионици бањског лончара-керамичара Милована Стојановића МИС-а.

У раду на скулптури Матије Вуковића „Мајка са умрлим дететом” имао сам два задатка. Први се односио на исправке пропуста ранијег клесара. С обзиром на сложеност експресионистичко-барокне форме Вуковићевих скулптура, то је био веома тежак задатак. Аутор је захтевао да се провери свака тачка са гипсаног модела пренета техником „пунктирања” на мермерну масу. Други задатак је био да спроведем завршну обраду и да клесарским поступком повежем делове у јединствену целину која носи обележје поетике Вуковићевог скулпторског језика. Оба задатка је било тешко решити, јер је претходни извођач нарушио неке од принципа рада у овој техници. Он је гипсани модел обележио малим бројем тачака како би поједноставио свој рад. Такав поступак није одговарао форми скулптуре где је сваки детаљ састављен од неправилно издубљених и испупчених површина. Обележавање тачкама или „пункцијама”, захтевало је промишљено „читање” површина, пажљиво „маркирање” свих важних тачака, а потом и њихово креативно „спајање”. Извођач, кога је аутор отпустио, није био спреман за тај задатак. Клесарски поступак је, поред занатских правила, подразумевао и уметнички дијалог са гипсаним моделом. Без јединства вештине и креативности потискује се пластичност скулптуре. „Уметнички занат” клесања изучавао се тада на Ликовној академији у Београду, код изузетног учитеља и мајстора Душана Иванишевића или на Академији за примењену уметност, у истом граду, у радионици великог маистра Грасија (отац Зеферина Грасија). Нажалост, Вуковићево дело је, на почетку Симпозијума, доспело у руке извођача неупућеног у тајне које су откривали ови изузетни уметници клесања. Зато су неке важне површине, наизглед равне, изведене механички, неповратно одузеле

скулптури њену креативну пластичност. У клесарском занату је познато: за свако вајарско дело за које се ради мермерна реплика, примењује се другачији поступак „пунктирања” и обраде. Да би се отклонили учињени пропусти на скулптури Матије Вуковића, било је неопходно уложити велике напоре и вештину у, додатном, извођачком послу. Захваљујући томе, али и великој креативној енергији аутора, „Мајка са умрлим дететом” је преобликована и, у доброј мери, добила вајарски квалитет који је задржао особеност оригиналног предлошка.

ЕРНСТ НЕИЗВЕСНИ НА СИМПОЗИЈУМУ

Крајем новембра исте године Први Вајарски симпозијум у Врњачкој Бањи завршава се учешћем руског вајара Ернста Неизвесног и извођењем његових скулптура „Кентаур” и „Камена суза”. Овога пута, у ту завршницу, увео ме је Предраг Вучковић, начелник у Природном лечилишту Врњачке Бање, које је било организатор Симпозијума. Он ми је донео позив да током новембра у мермеру изведем скуптуру овог руског вајара. Академија за ликовне уметности у Београду, где сам био на петој години студија вајарства, изашла је у сусрет захтеву организатора. Сазнавши какав ме сложен и велики посао очекује, замолио сам свог професора и тадашњег декана Јована Кратохвила, да одобри и Милуну Видићу, студенту четврте године, да са мном ради на клесању скулптуре. Тај захтев је прихваћен и ми смо у Бању допутовали већ 30. октобра. Велики мермерни блок нас је „дочекао” постављен у дворишту аутотранспортног предузећа „Морава”, где ће бити и наша радионица. Помоћни сарадници су већ дошли из Брајковца. Ту је и вајар Неизвесни. Монтирају се скеле. Висина мермерног блока је преко четири метара. Ширина је већа од задатих димензија. Добијамо радни распоред. Неизвесни нам показује скицу скулптуре и упућује нас у свој скулпторски концепт. Помоћници првог дана ослобађају блок од „вишка” масе. Алат је припремљен и за нас. Видић и ја добијамо упутства за даљу обраду тих делова. Аутор исцртава детаље на површинама које су мајстори „ослободили”. Не губећи време, колега и ја почињемо са радом. Неизвесни исцртава нове детаље и непогрешиво дефинише све елементе фигуре „Кентаура”. Повремено, он узима чекић и, истим клесарским поступком, „потцртава” одређене акценте. Непогрешивим цртежом обележава мермер. Техником „шпицовања”, равномерним резovima, истичемо пластичност скулптуре. Маса каменог блока је из дана у дан добијала визуелну препознатљивост. Радимо напорно целог дана. Паузе су само за ручак и вечеру, који се приређују у атријуму или у резервисаном сепареу „Меркура”.

Свакога дана долази по нас аутом возач Лечилишта, Воја Вучић. Са нама на ручку или вечери понекад је и Добрица Ђосић и неко од наших домаћина из Лечилишта. Увече, иако уморни, седимо у кафеу „Парк”, где је Добрица Ђосић са Ернстом Неизвесним. Повремено су са нама, за истим столом, и Добричини пријатељи из Бање. Из вечери у вече, воде се занимљиви разговори о савременој скулптури или књижевности код нас али и о стању и тенденцијама у уметности Совјетског Савеза. Слушамо од Неизвесног о драматици токова у тамошњој уметничкој пракси али и у друштву. Добрица Ђосић нам понекад чита делове из *Бајке*, коју је тада писао у Врњачкој Бањи...

Упоредо са радом на „Кентауру” добио сам „задатак” да у каменом блоку (намењеном за „Дуњу” Косте Ангелија Радованија), изведем скулптуру „Камена суза”. На каменом блоку Неизвесни је, као и код „Кентаура”, исцртао визуелни изглед „Сузе”. Свака линија је носила јасан ауторски знак за удубљења и испупчења, за обле и равне површине, и представљала је слојевиту структуру ликовног језика овог аутора. Мојих клесарске интервенције имале јсу за циљ да нагласе експерсију „Камене сузе”. Скулптуру сам извео пнеуматским чекићем, релативно брзо, због мекоће и податности тог камена.

У живом сећању ми је огроман притисак из Совјетског Савеза, да се боравак Неизвесног што пре оконча, и поред продужења за неколико дана, колико нам је било потребно да исклешемо „Кентаура” и накнадно испланирано извођење „Камене сузе”. Рад на овим скулптурама је завршен те године, почетком децембра, у изузетно отежаним условима. Данима је падао снег и било је веома хладно.

АЛИНА ШАПОШЊИКОВА

Половином јуна 1966. године, долази код мене у Београд, на Академију, Предраг Вучковић. Обавештава ме да ће на Симпозијум у Бању током лета доћи пољска вајарка Алина Шапошњикова. Рачуна, у име Лечилишта, на моју помоћ приликом извођења њених скулптура. Момчило Крковић је у Бањи и ради у венчачком мермеру, на својој скулптури „Човек тврђава”.

Вучковић ме накнадно обавештава да је Алина Шапошњикова у Врњачкој Бањи и да јој два каменоресца помажу у грубој обради скулптура. Мој посао је, како је договорено, завршна обрада. Дошао сам у Бању утврђеног датума. Иза Крајнер Митрић је своје керамопластике изводила у лончарској радионици Милована Стојановића МИС-а. Мајстор Милован је, са својим помоћницима, показао изузетну вештину у реализацији њених дела.

Већ је половина лета. Каменоресци су уклонили „вишак” масе са мермерних блокова. Договарам се са Шапошњиковом о свим поједино-стима завршних интервенција. После грубе обраде коју су извели мајстори, скулптуру „Сирена”, уз ауторкине сугестије, финално обликујем пнеуматским чекићем. Истовремено, исту скулптуру обрађујем ручно, „шпиц” или равним длетом, како би се постигла динамична пластичност у односу равних и удубљених, рустичних и глатких површина. Другу скулптуру, „Лептир”, после грубе обраде каменорезаца, и уклањања сувишне масе, такође обрађујем „шпицовањем”. Неки испупчени делови ове скулптуре углачани су до високог сјаја како би затегнута маса, наспрам једне перфориране тачке, истакла пластичност укупног скулпторског волумена.

Алина Шапошњикова је у Бању дошла из Париза у коме је већ годинама живела са својом породицом. На Симпозијум са њом је допутовао њен четрнаестогодишњи син. Моја сарадња са овом вајарком била је изузетно професионална и протекла је у атмосфери разумевања и уважавања. Помоћни сарадник, мајстор из Брајковца, Жива, пре мог доласка је обавио грубе радове. Остао је до краја у „тиму” да ако буде потребно интервенише код грубих „партија” на скулптури. У току рада смо размењивали своје „уметничке приче”. Алина је радо говорила о уметничком животу у Паризу. У занимљивим причама живо се уносила у приказивање атмосфере париских атељеа. Посебно је истицала детаље о мноштву галерија и изложби, о сложеној стваралачкој борби за уметничку и животну егзистенцију; о измешаности култура и нација; о амбицијама и индивидуалним профилима уметника; о успесима и неуспесима, о поразима који су се, често, завршавали фатално. И све то под јединственим небом, и тада за младе у нашој земљи недостижне културне метрополе.

У нашој једномесечној сарадњи било је времена и за обилазак градова и манастира Западног Поморавља. Излети су реализовани редовно, њеним аутом, поподне или викендом. Поред мене, сапутници су били њен син, понекад и неки његов друг из Бање. Године и даљине су учиниле своје. Наше пријатељство са Симпозијума се убрзо угасило. У међувремену њено скулпторско стваралаштво добило је репрезентативна признања у Европи. Умрла је у Паризу, у 47. години.

ЕПИЛОГ

Вајарски симпозијум је престао са радом крајем 1966. године. Природном лечилишту је понестало новца за организацију. Последњи учесник је пољска вајарка Алина Шапошњикова.

На позив Бошка Руђинчанина, тада младог песника и директора Културно-пропагандног центра Врњачке Бање, вратио сам се из Београда у Бању 1973. и приложио програм обнове Вајарског симпозијума. Он ће се реализовати у оквиру пројекта Синтеза стваралаштва са Бијеналом југословенске скулптуре у пленеру и стручних скупова под називом Симпозијум синтезе. Све три манифестације (и друге активности) постојале су дуже од две деценије, током мога рада у Културном центру. Нажалост, и овај пројекат је доживео судбину Првог Вајарског симпозијума. Престао је са радом деведесетих година прошлог века.

Оснивањем Атељеа „Басара–Обрадовић” 2000. године у Врњачкој Бањи (оснивачи академик Светомир Арсић Басара и проф. Драгиша Обрадовић са групом угледних српских уметника, историчара уметности и културолога: Милуном Видићем, Савом Халутином, Николом Кусовцем, Сретом Бошњаком, Ратком Божовићем, Вером Грујић, Слободаном Г. Јовановићем, Павлом Поповићем и Славољубом Рачићем), у радикално измењеним условима наставља се делимична реализација Вајарског симпозијума и програма синтезе стваралаштва.

Матија Вуковић је преминуо у Београду 1985. године.

Ернст Неизвесни је данас у дубокој старости али активно ствара и излаже своје скулптуре на престижним изложбама у свету. Живи у САД. Последњих неколико година је добио висока признања од Владе и председника Русије.